Et nyt arbejdsprogram for socialdemokraterne er en stor sag.

Vor ledetråd har været, at et arbejdsprogram ikke er teori, men praktisk virkelighed og forpligtende realiteter - et regeringsdueligt arbejdsgrundlag for alt det, der skal ske i de nærmeste 4 år.

Vort kompas har samtidig været den vision og de grundholdninger, som har været vejledningen i det forandringssamfund vi står midt i.

Det er et vældigt arbejde, der ligger bag et så omfattende arbejdsprogram - et holdarbejde. Tak til de mange, som har været med.

Det er en omfattende beslutningsproces, som ligger bag det grundlag, vi nu skal tage stilling til her på kongressen. Sådan må det være i landets største favnende parti.

Vore partiforeninger og kredse landet over har udført et fantastisk stykke arbejde i gennemgang og diskussion af arbejdsprogrammet. Det har ikke været de bedste og nemmeste vilkår: Valget sidste år - den ekstraordinære kongres - og valget igen i år har skabt barske vilkår for foreningernes arbejde med programmet. Der har været givet stramme tidsfrister. Vore vedtægter og partiforeningslove er naturligvis overholdt, men der har været mindre tid.

Alligevel kan jeg konstatere, at vi i dag kan se, at der har været udført et dybtgående og engageret arbejde med programmet - 1500 ændringsforslag er den bekræftende statistik vi kan sætte op. Jeg skylder jer på arbejdsprogramudvalgets vegne en stor tak for jeres indsats - hver eneste der har

deltaget i processen,tror jeg også har mærket, hvor utroligt spændende det er at prøve at udmønte de fornemmelser, holdninger og ideer vi har om vort samfund og det liv vi skal være med til at skabe bedre rammer om.

De 1500 ændringsforslag fra partiforeninger og kredse har vi i programudvalget og hovedbestyrelsen gennemgået og behandlet ved flere møder.

Vi har lagt meget afgørende vægt på at behandle ændringsforslagene detaljeret, og vi har lagt lige så stor vægt på, at de forslag vi ikke har ment at kunne imødekomme og anbefale kongressen at imødekomme - de forslag skulle have ordentlige begrundelser.

Vi har behandlet de mange ændringsforslag ud fra tre grupper af konklusioner:

- Forslag som ikke er placeret mest hensigtsmæssigt i programteksten.
- Forslag, hvor holdningsforskellighederne er så klare, at kongressen må tage stilling.

- En række ændringsforslag fra flere forskellige foreninger har vi bestræbt os på at sammenskrive til en ny samlet indstilling fra hovedbestyrelsen.

Hele den proces i behandlingen af ændringsforslagene har alle i arbejdsprogramudvalget brugt mange kræfter på, fordi vi tror, at det er helt centralt, at netop beslutningsprocesserne decentralt og her på kongressen får en så omfattende og ordentlig behandling som muligt.

Så til selve sagen.

Jeg skal ikke foretage en systematisk gennemgang af arbejdsprogrammet - det vil ikke være rigtigt. Jeg skal derimod forsøge at fastholde nogle sammenhænge - et samlet overblik og dermed den tænkning, som er tråden, linien i arbejdsprogram met. Jeg skal også undervejs kaste et lille glimt på særlige problemer og spørgsmål, som jeg ved optager kongressen og foreningerne ude omkring meget.

"På menneskets vilkår" kalder vi vort program - og ansvarssamfundet toner frem klarere undervejs gennem arbejdsprogrammet.

For socialdemokraterne har det nye begreb "ansvarssamfund" flere dimensioner.

- Vi lever i Danmark og på kloden - den dagligdag, vi fungerer i - alt sammen har forandret sig - alt sammen forudsætter det en ny ansvarsfornemmelse.
- Det har skabt et utroligt behov for fornyelse - et behov som også de økonomiske problemer understreger.

De økonomiske problemer er vel dybest set summen af de handlinger - og derfor kan de ikke løses uden et bredt folkeligt engagement - derfor også her er der behov for nødvendig nytænkning.

- Kravet om ansvarlighed fra politikere og myndigheder kan der kun gives et svar på: At de får et reelt ansvar.
- De mange opbrud i værdinormer har skabt grupperinger i vort samfund, hvor overblikket er blevet sjældenheden og snævertsynet er blevet en mere og mere almindelig udbredt foreteelse.
- Vi skal med vort nye arbejdsprogram lægge op til en ny nærhed og en ny åbenhed: Ikke forstået som enten magtfuld topstyring eller udsigtsløs decentralisering, men en ny sammenhæng.

Overblikket skal være hver mands eje - overblikket skal ikke længere være et privilegium for de få, men netop det grundlag, der sikrer et reelt indhold i de mange ord om ansvar og ansvarlighed.

De borgerlig grupper i vort samfund har ikke nødvendigvis monopol på de rigtige ord, som Per Olov Engquist så rigtigt har påpeget. Vi må have mod til, i vort nye ansvarssamfund, at anvende netop de budskaber, som vi finder nødvendige - men vi skal gøre det bevidst: Vort budskab er i virkeligheden helt konkret og logisk en videreudbygning af det samfund, vi nu er nået til.

- Første fase var kampen og anerkendelsens kamp: Vor andelsbevægelse, fagbevægelse og det store socialdemokrati fik sit afgørende gennembrud.
- Anden fase tog tilløb med Stauning/Munk-regeringen i '29 og et langt, langt reformtræk både før og efter anden verdenskrig.
- Nu er vi ved tredie fase: Nu er grundlaget skabt - nu er den egentlige velfærdslovgivning på plads.

Nu har udfordringen en helt ny, dobbelt karakter: Nu skal vi både sikre, at de resultater vi har opnået ikke ødelægges, udvandes, sammenkrølles af borgerlige partier, som ikke kender andre opskrifter end tilbagevenden til gamle tilstande.

- Nu skal vi bruge den velfærd vi har skabt - den sociale tryghed vi har skabt - ikke som en sovepude, men som et springbrædt. Derfor kombinationen af ansvar og sikringen af de resultater vi har.

VII Derved bevæger vi os i virkeligheden ud af den klemme som den politiske debut på sin vis er fastfrosset i:

- Skal de sociale udgifter nu skæres ned med nogle procent, eller skal de fortsat stige?
- Skal uddannelsesudgifterne skæres ned med et par procent, eller skal vi kæmpe os til fortsat fremgang?
- Skal arbejdsløshedsdagpengene skæres ned for at finansiere de konservatives - og især Venstres ønske om færre offentlige udgifter?

Jeg mener ikke, at det længere er den afgørende problemstilling: Hvis vi vil ud af denne fastlåste politiske situation og skabe en ny økonomisk og kulturel menneskelig fremgang - så er det ikke den ideologi - så er det ikke det, der er spørgsmålet. Vi skal naturligvis være ansvarlige, når det gælder de offentlige udgifter. Javel. Offentlige udgifter skal holdes i ro, det har vi klart givet udtryk for.

Men det er uudholdeligt at se for sig et nyt 10-årigt politisk fastfrossent forløb, hvor vi i de politiske diskussioner og lovgivningen i Folketinget bestandigt er låst omkring de offentlige udgifter.

Det er en helt anden problemstilling, vi skal have fat i: Det er ansvaret og demokratiet - det er konsekvensen af, at økonomi dybest set er summen af menneskelig handling.

VIII Derfor kan danskerne ikke længere nøjes med at sætte kryds hver fjerde år - derfor skal demokrati og ansvar være dagligdag - derfor skal alle danskere være en del af - og meget konkret del

- af selve processen for at bringe os ud af de økonomiske og sociale problemer vi er i lige nu.

Det er et helt nyt værksted for Danmark vi sætter i gang - vi skal prøve os frem - vi skal turde erkende, at vi ikke kender alle svarene for de spørgsmål, der kan stilles.

IX Hvad er det så konkret vi mener, når vi taler om det nye ansvarssamfund og uddelegering af ansvar. Hvad mener vi med det?

Det er simpelthen "over det hele":

- Det er ansvaret for vort land. Det er en ny national selvfølelse - det er ret og pligt.
- Efter reformen for de langtidsledige må vi sige: Tænk på den stolthed, hvormed Lillian Knudsen i går talte om både rettighederne og pligterne i den nye reform. Med hvilken styrke kan vi nu ikke sige til de andre: Nu må I også kende jeres pligter.
- Derfor kan vi også mødes på kongressen her i dag om indvandrer- og flygtningeafsnittet.
- Derfor kan vi med rank ryg stille krav til både kortids- og langtidsledige - fordi vi bygger rettighederne op.
- Derfor må unge og ældre under uddannelse kende deres pligt til indsats og til flid og til frigørelse.
- Derfor må skolelærere og andre lærere kende deres pligt til stærkt engagement og stærk indsats - men selvsagt også under rimelige arbejdsvilkår.
- Derfor handler ansvar også om at bruge de offentlige ressourcer langt bedre - at uddelegere ansvar - og bestandigt udtænke nye metoder til en bedre udvikling og udnyttelse af de sparsomme offentlige midler.
- Derfor skal arbejdspladsen - privat som offentlig - demokratiseres.
- Vi skal alle arbejde hårdere.
- Arbejdsgiverne har også et ansvar, som lønmodtagerne. Ejerne har et ansvar - alle har vi et ansvar.

Alle dem, som har noget, har nu pligter, fordi dem, der ikke har

noget og de langtidsledige har påtaget sig deres.
Dansk Arbejdsgiverforenings samfundssyn må også på bordet. Og
deres medansvar for pensionsreform og demokrati må udkrystaliseres.
Det økonomiske demokrati's nye tid må komme.
"Jeg vil bruge og bruges" siger Anne Dorthe fra Tøsedrengene:
Og det er sandt nok dybest set hovedbudskabet i vort nye ansvarssamfund. Selve det at blive brugt er anerkendelse, er retsbevidsthed, er at tro på sig selv og fællesskab.
X Det hænger sammen alt sammen.
Vort afgørende alternativ til regeringens politik - og regeringens svar på de økonomiske problemer er da også en meget konsekvent forlængelse af ansvarssamfundet.
Det er kommet dertil, hvor vi skal forene reformer og økonomisk nødvendighed: Og dybest set er det kun os der kan gøre det.
Vi har faktisk logikken på vores side - derfor taler vi også om i vort arbejdsprogram, at vi befinder os ved et historisk hjørne hvor de gamle økonomiske instrumenter er for slidte.
Vi har sat os 4 mål - de sværeste mål - og vi har oven i købet sat os de mål på een gang.

- Det gælder beskæftigelsen
- Det gælder betalingsbalancen
- Det gælder miljøet
- Det gælder fordelingen - ikke den traditionelle, men en ny ansvarsfordeling

Alle disse fire mål skal vi gøre fremskridt for på een og samme tid i vor programperiode.
"Windsurfer-økonomi" - med optur og nedtur for investeringer og privatforbrug skal vi kende alternativet til. Denne regering har aldrig formået at skabe det ny grundlag for netop at sige: Nu skal vi reservere væksten i hele økonomien til ny fremgang for industri og erhvervsliv - til nye arbejdspladser - til ny værditilvækst - til ny teknologi - til ny uddannelse - til ny velfærd.
I stedet har vi set en helt ukontrollabel og svingende privatforbrugsudvikling, som bestandigt giver problemer og mangel på planlægning.
Nu siger vi i arbejdsprogrammet: Vi tager selv ansvaret - vi tager ansvaret for at administrere vores egen forbrugsudvikling gennem en ny pensionsreform.

Det næste skridt i denne forståelse for sammenhænge og ansvar bliver en række initiativer: erhvervspolitik, uddannelsespolitik og arbejdsmarkedspolitik.

Regeringen tager grundlæggende fejl, når den bygger sin økonomiske politik på den antagelse, at hovedproblemet i vort samfund netop nu er, at den offentlige sektor er for stor.

Det forholder sig omvendt: Det er den private sektor, der er for lille - tænk blot, hvis regeringen brugte bare 1/3 af den kraft man bruger på at nå frem til nye nedskæringer i den offentlige sektor - på i stedet at fundere over, hvordan vi får skabt mere vækst i den private sektor.

Det ville skabe grundlag for en anderledes dynamisk vækst - og måske også grundlag for at kunne skabe resultater i dette efterår for ny vækst og nye arbejdspladser.

Derfor er arbejdsprogrammets afsnit om erhvervspolitik, uddannelses- og arbejdsmarkedspolitik hinandens forudsætninger: Et teknologisk løft, et uddannelsesmæssigt spring for både erhvervsuddannelser, betalt frihed til uddannelse og skoleområdet - alt det er forudsætningerne for en ny samlet indsats.

I erhvervspolitikken skal vi tænke dristigt og nyt: Vi skal tage udgangspunkt i de af vore virksomheder, som er for små, har for tyndt et kapitalgrundlag, mangler eksportevne, står tilbage når det gælde forskning og udvikling mangler samarbejde og dristige erhvervsledere alt for mange steder.

Vi skal have konstruktive svar på de stigende udlandsopkøb af danske arbejdspladser - vi skal gøre os klart, at vi må sikre danske arbejdspladser på danske hænder. Alene af den grund, at vi selv må tage ansvaret og af den grund, at vor velstand og vor fremgang - med de mål vi har sat os - skal være stærkere end i landene omkring os. Derfor kan det ikke nytte, at dansk industri bliver reduceret til datterselskaber af udenlandske koncerner.

Vi skal skabe en dialog mellem alle parter i industrien - vi skal bevæge os op på det åbne land og indlede en fri samtale, beslutninger skal der træffes, når det gælder sikringen af vore arbejdspladser og en ny, positiv udvikling skal sikres.

- Det skal ske på grundlag af brancheråd og flerårige planmæssige indsatser med deltagelse i den dialog og beslutningsprocesser både industrien selv, fagbevægelsen og lovgivningsmagten.

 Det er en del af sammenhængen - det er en del af den dagsorden, vi skal turde

sætte, når det gælder EF's indre marked. Dybest set er det kun os selv, der sætter grænserne for de muligheder der tegner sig, hvis vi tør - også når det gælder Europa.

I hele den sammenhæng ser jeg egentlig også debatten om den omdiskuterede pensionsreform.

Når vi taler så indtrængende om pensionsspørgsmålet, ved vi godt, hvor svært det er at se øjeblikkets, nutidens problemsæt i et så fjernt et perspektiv, som netop pensionsspørgsmålet.

Omvendt må vi også turde tage den debat. Vi må være dem, der siger til en del af dagspressen: Når I gennem utallige meningsmålinger spørger danskerne om, hvad man helst vil have: pension eller lønforhøjelse - så er det ikke en reel måde at spørge på.

Realiteterne er andre. Det virkelige valg er dette: Hvad vil I helst? Afgive en mindre del af den forbrugsstigning, I tror I kan få gennem nye skattestigninger eller nedskæringer i den offentlige sektor ? eller levere en indsats sammen med andre danskere?

Den indsats består gennem en pensionsreform i at vi nu satser for alvor i ny fremtid for vore unge og for alle vore lønmodtagere og for hele samfundet - gennem en udbygning af vore arbejdspladser og industri. Til finansiering heraf, og for at skabe valutarisk plads udskyder vi lige nu - og jeg siger ud trykkeligt udskyder - en del af vore forbrugsstigninger til senere. Og vi fremskynder en fælles kraftanstrengelse til finansiering af nye arbejdspladser og ny fremtid.

Det handler faktisk om, at vi meget direkte tager ansvaret for den udvikling.

Lige så klart er perspektivet, at der dermed sker en tiltrækkende forening af økonomisk nødvendighed, reform for lighed i pensionsalder, ny finansieringsmulighed til uddannelsesreform, løft i beskæftigelse og endelig og måske det, der indeholder det mest vidtrækkende perspektiv: Forandring i ejerforhold og reelle muligheder for uddelegering af ansvar.

Gennem 60'erne og 70'erne har vi set ændringer og forandringer og opbrud i ejerforhold i danske industri og dansk erhvervsliv

- det vil være en proces, der vil videreudvikles, fordi lønmodtagerne selv påtager sig ansvaret gennem pensionsreformen og fordi lønmodtagerne også selv - i en jævn og fornuftig og fremadskridende proces - kommer til at eje en voksende del

af deres egne arbejdspladser. Dette er et perspektiv, vi ikke skal slå kasketten ned for - det er et perspektiv, der er umådeligt opløftende og spændende. Vi får tid undervejs til at tilpasse os

- vi får tid undervejs til at gøre erfaringer - det vil ikke være en proces der vil være en bestemt dato for, når den er afsluttet - det vil være en ny, dansk stærk indsats, som vil gøre os duelige i internationalt perspektiv.

Vi må satse endnu mere. Vi kan endnu mere hvis vi satser hårdt på uddannelse og fornyelse.

Betalt frihed til uddannelse er nævnt.

Men i sammenhæng med hele uddannelsesindsatsen og ikke mindst den fornyelses-fonde i virksomhedernes uddannelsesindsats som LO's næstformand Hans Jensen var inde på i går må vi også se den aktive arbejdsmarkedspolitik.

Her er indsatsen for de langtidsledige det første skridt - i arbejdsprogrammet er peget på det næste.

Om et omdiskuteret spørgsmål skal jeg gøre denne kommentar: det er spørgsmålet om kortere arbejdstid.

Det optager naturligt os alle, hvordan vort arbejdsliv og vort fritidsliv skal forme sig på sigt. Derfor er debatten om 35-timers ugen, 30-timers ugen og de alternative arbejdstidspolitiske muligheder der tegner sig vigtig.

Her har vi økonomiske begrænsninger foran os - her melder realiteternes pres sig på os. Det skal vi drøfte åbent og direkte i forbindelse med dette arbejdsprogram.

Jeg skal blot - helt bortset fra det økonomiske - lægge en betragtning ind: Når vi nu i vort arbejdsprogram satser så hårdt på, at det at gå på arbejdet skal blive noget nyt og spændende - at vi skal deltage i alt bøvlet og få chancer for at knytte begejstringen. Så skal vi tænke på om vi ikke også bør tage konsekvensen i vores opfattelse af arbejdsliv og fritidsliv.

Jeg synes tanken om en slags "klippekort" for uddannelse og arbejde for den enkelte er en spændende tanke. En tanke som skaber nye muligheder og et helt nyt engagement.

Trygheden i vort arbejdsprogarm spiller en lige så afgørende rolle. Pensionisterne bliver sikret - men læg mærke til at pensionisternes levevilkår fremover både bliver sikret gennem oplæg til egen indsats og større personlige muligheder - men også gennem en voldsom solidarisk indsats for de beskæftigede gennem den

pensionsreform jeg har nævnt. Derved skabes der økonomiske muligheder for i virkeligheden at give pensionisterne, de nuværende og de kommende, større bevægelsesmuligheder og den stigning i levestandarden man også har brug for og krav på.

Familierne er et omfattende afsnit i arbejdsprogrammet og familiernes vilkår spiller selvsagt en afgørende rolle i den fornyelsesproces vi skal igennem. Også her peger arbejdsprogrammet på mange spændende indfaldsvinkler.

Kulturlivet får helt nye dimensioner i det ansvarssamfund

vi opridser og naturligvis må samfundet og det offentlige kende sin placering og sin opgave.

Miljøet bliver - som Svend sagde det i går - ikke længere noget der hindrer nye arbejdspladser eller skaber problemer for

den mere snævert-fundret økonomiske tilvækstfilosofi.

Økonomi og miljø har vi lagt afgørende vægt på går op i en høj og en stærk enhed. Derfor bærer vort miljøprogram så stærkt frem i det arbejdsprogram der en lagt frem. Derfor er vi stærke og ambitiøse når det gælder alle former for forureningskilder der skal bremses og helst fjernes på sigt.

Derfor lægger vi vægt på at fremtidig produktionsbeslutninger tager hensyn til miljøet. Der operere vi i arbejdsprogrammet med økologisk rigtig vækst.

XVII Omkring vort internationale engagement har mange og ikke mindst Ritt Bjerregaard talt stærkt og tydeligt i den politiske debat. Det har også sat sit stærke præg på arbejdsprogrammet.

Selv om man er et lille land kan man godt sige det som større tænker men ikke siger. Det er faktisk en pligt vi har - det er faktisk en ret vi har som medlem af de internationale organisationer. Derfor er vi at finde i arbejdsprogrammet på en stært og offensiv fredspolitik og nedrustningslinie.

Lad os knytte tråden tilbage til billedet om afgrunden og hulemaleriet som vi talte om i går.

En filosof har engang forsøgt at illustrere, hvor mange slags virkeligheder, man kan mene man befinder sig i, ved at referere netop til menneskene i hulen.

Hvis man tænder et bål ved indgangen for at holde de vilde dyr væk, så kommer man ofte i den situation, at man er henvist til at studere skyggerne på væggen af alt det der foregår udenfor. Det ender med, at det bliver selve skyggerne der bliver virkelighed

og ikke det udenfor.
Det vi gør med arbejdsprogrammet er, at vi siger til danskerne: Nu er det en ny indsats der skal til - nu går vi ud i det fri og nu møder vi forandringerne med åbent sind. Nu tager vi på os det mod og det ansvar det er at skabe resultater, uanset hvor besværligt det er politisk og fagligt.
Nu er det os der har sat dagsordenen med vore holdninger og vore visioner vort mod til nytænkning.
Det tror vi er indgangen til at danskerne nu spørger som en partifæller gjorde i går: "Hvad kan jeg gøre for Danmark".